

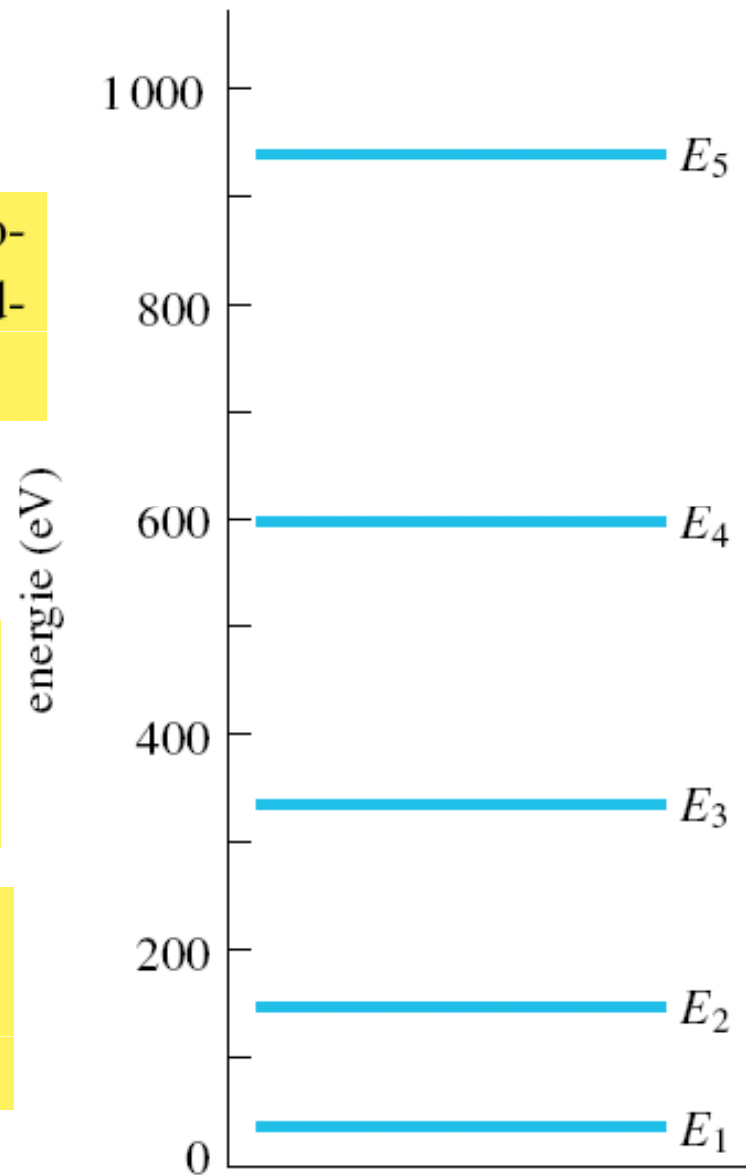
nekonečně hluboká potenciálová jáma – změny energie

$$E_n = \left(\frac{h^2}{8mL^2} \right) n^2$$

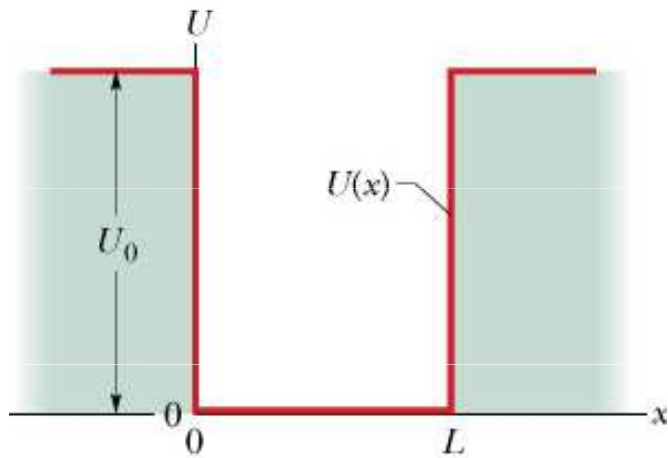
Prostorové omezení vlny vede ke kvantování, tj. k povolení jen vybraných diskrétních stavů s diskrétními hodnotami energie.

Vázaný elektron může absorbovat jen takový foton, jehož energie hf se rovná rozdílu energií elektronu v počátečním a v koncovém stavu (s vyšší energií).

Vázaný elektron může vyzářit jen takový foton, jehož energie hf se rovná rozdílu energie elektronu v počátečním a koncovém stavu (s nižší energií).

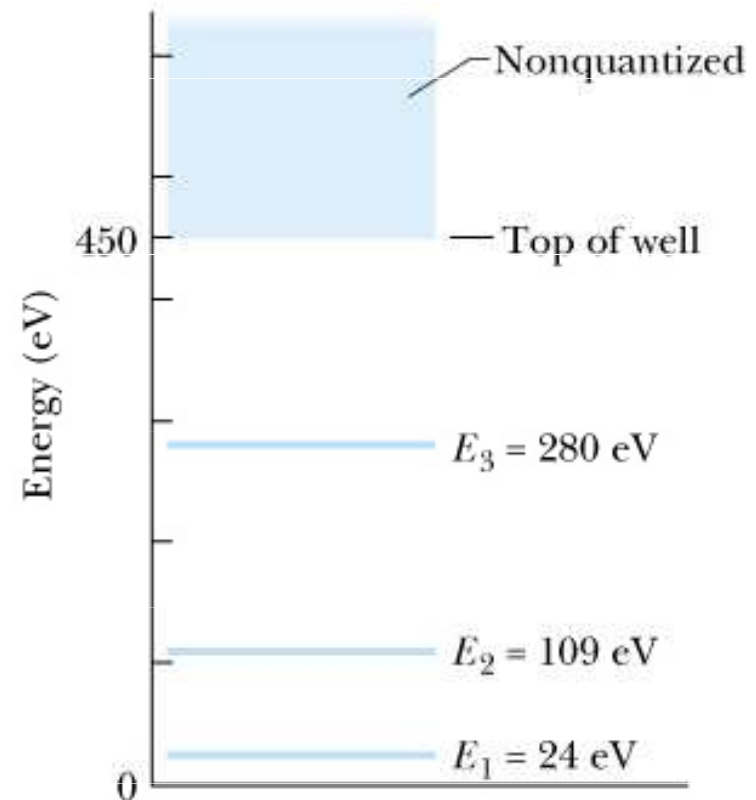
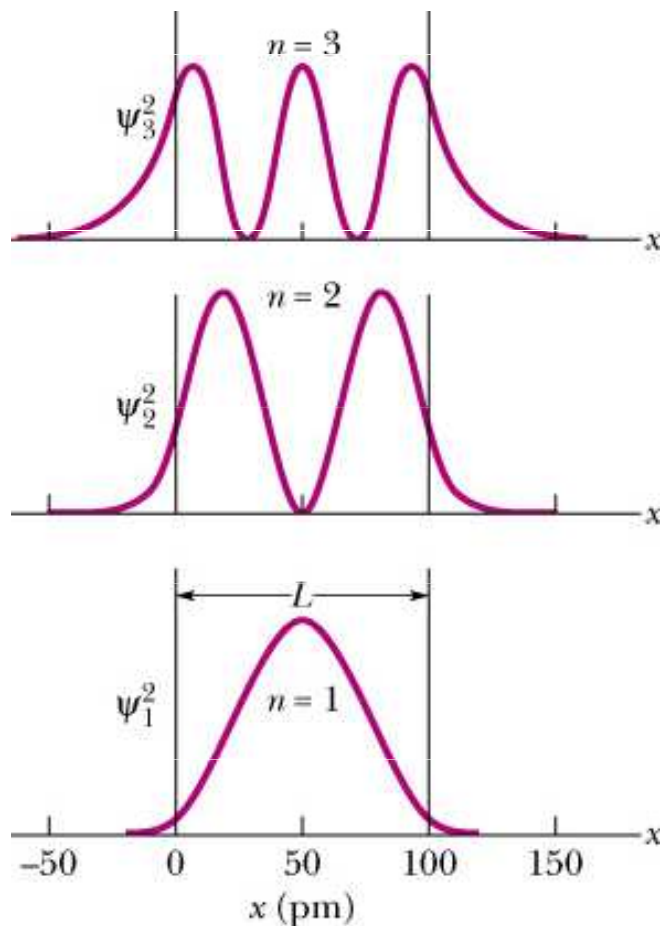

Potenciálová jáma konečné hloubky

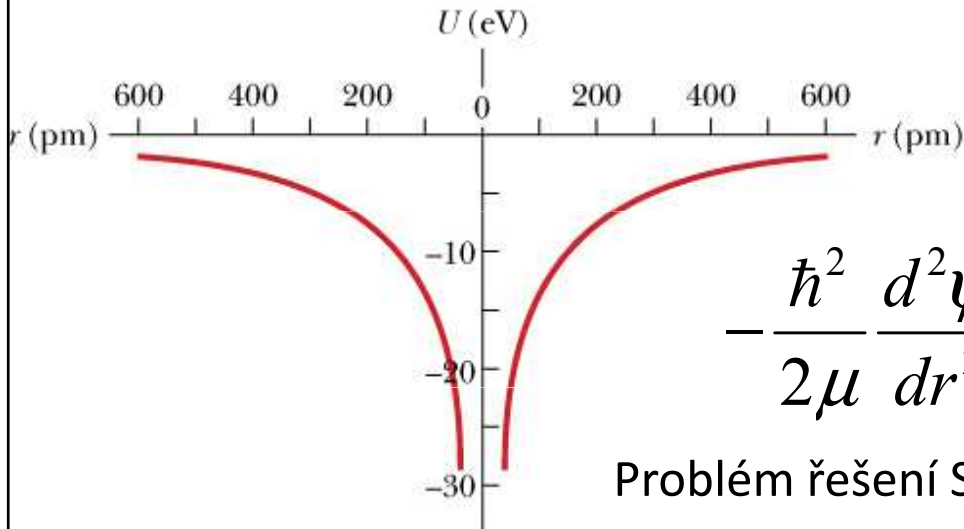

$$\frac{d^2\psi}{dx^2} + \frac{2m}{\hbar^2} [E - U(x)]\psi = 0$$

Energetické hladiny pro případ $U_0 = 450 \text{ eV}$

Schrödingerova rovnice atomu vodíku

$$U(r) = -\frac{e^2}{4\pi\epsilon_0 r}$$

$$-\frac{\hbar^2}{2\mu} \frac{d^2\psi}{dr^2} - \frac{e^2}{4\pi\epsilon_0 r} \psi = E\psi$$

Problém řešení SR rovnice pro atom vodíku je sféricky symetrický
 --- ve sférických souřadnicích (r, θ, ϕ)

Vlnovou funkci pak lze vyjádřit jako součin
 radiální a úhlové vlnové funkce

$$\psi(r, \theta, \phi) = R(r)Y(\theta, \phi)$$

Výsledný tvar vlnové funkce závisí na třech kvantových číslech

n – hlavní kvantové číslo, souvisí s energií stavu

l – orbitální kvantové číslo, souvisí s velikostí momentu hybnosti

m – magnetické kvantové číslo, souvisí se směrem momentu hybnosti

$$\psi_{n,l,m}(r, \theta, \phi) = R_{n,l}(r)Y_{l,m}(\theta, \phi)$$

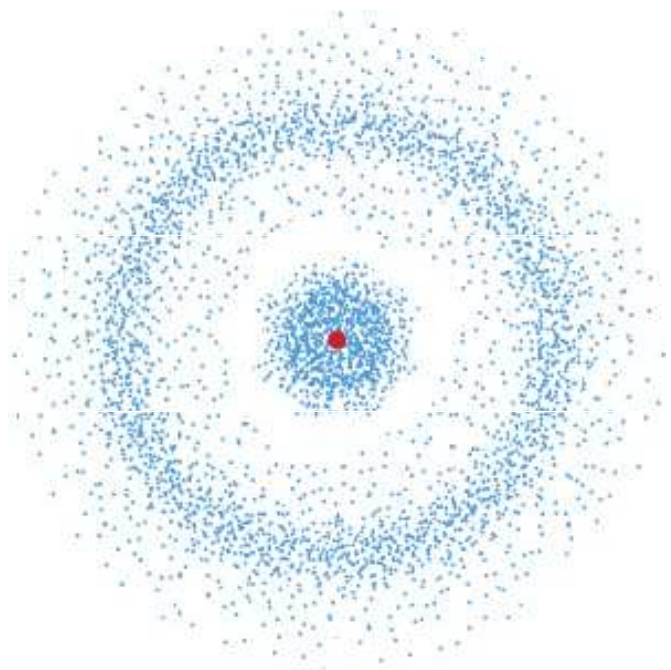
$$n = 1, 2, 3, \dots$$

$$l = 0, 1, 2, \dots, n-1$$

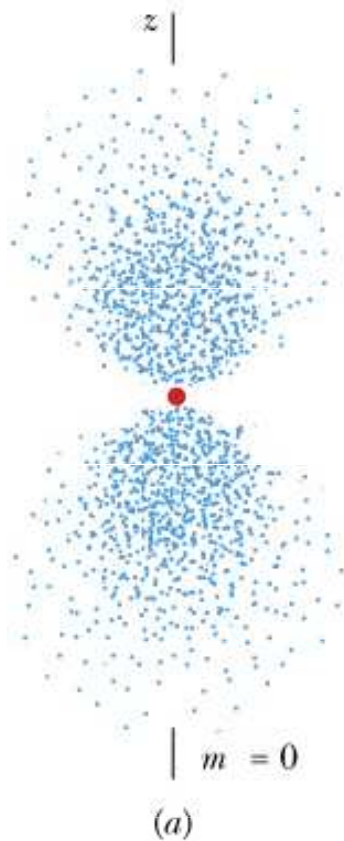
$$m = -l, -(l-1), \dots, (l-1), l$$

Vyšší energetické stavy

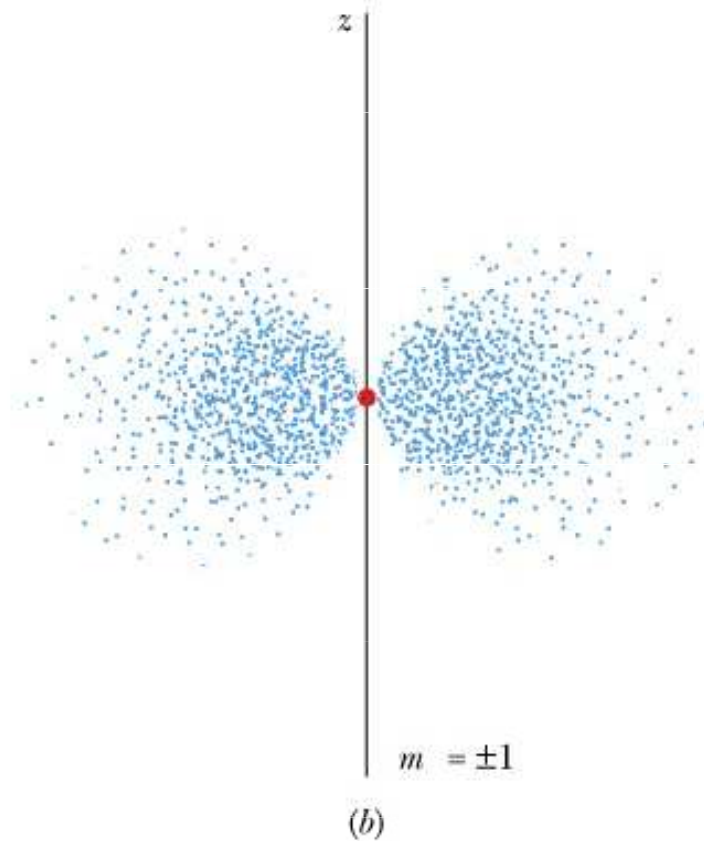
$$n = 2, l = 0, m = 0$$

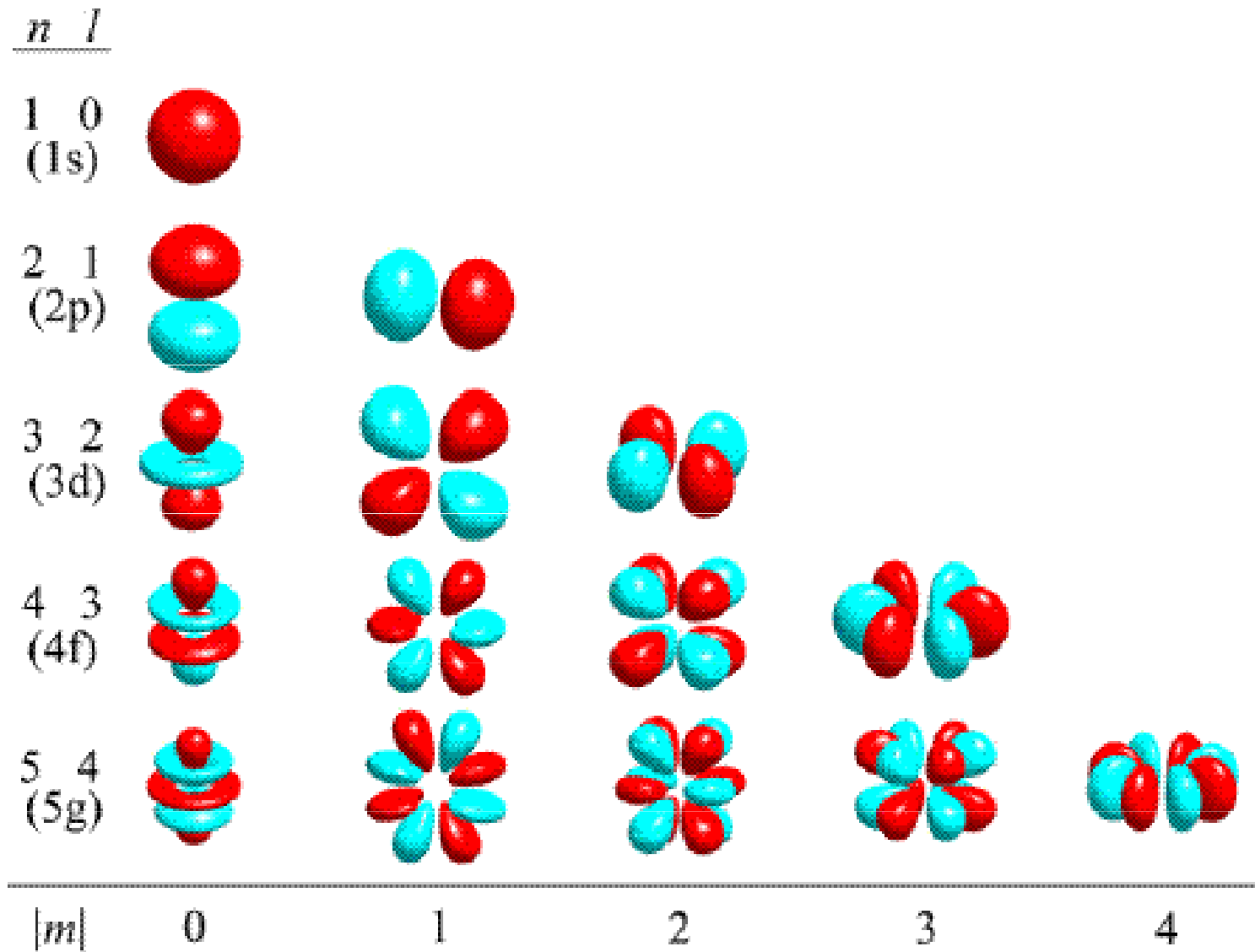
$$n = 2, l = 1, m = 0$$

$$n = 2, l = 1, m = \pm 1$$

Atomové orbitály

Stern-Gerlachův experiment

Otto Stern, Walther Gerlach, 1922

$$U = -\vec{\mu} \cdot \vec{B} \quad \text{Potenciální energie dipólu } \mu \text{ v magnetickém poli } B$$

$$U = -\mu_z B \quad \text{Magnetické pole } B \text{ orientováno ve směru osy } z$$

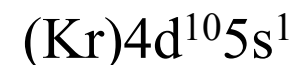
$$F_z = -\frac{dU}{dz} = \mu_z \frac{dB}{dz} \quad \text{Síla ve směru osy } z$$

Klasická fyzika předpovídá rozmazání stopy na stínítku ve směru osy z , protože orientace magnetických momentů atomů stříbra je náhodná

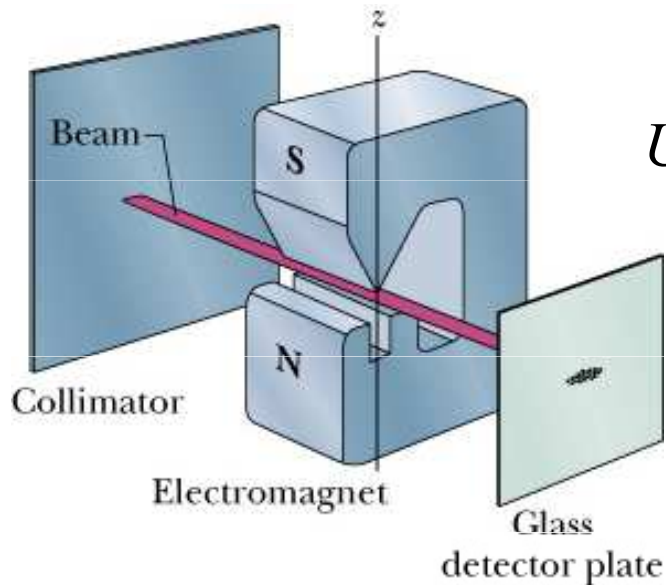
Experiment ale dává „neklasický“ výsledek: na stínítku jsou dvě stopy symetricky vůči původnímu místu dopadu

Průmět momentu do osy z , μ_z , je kvantován

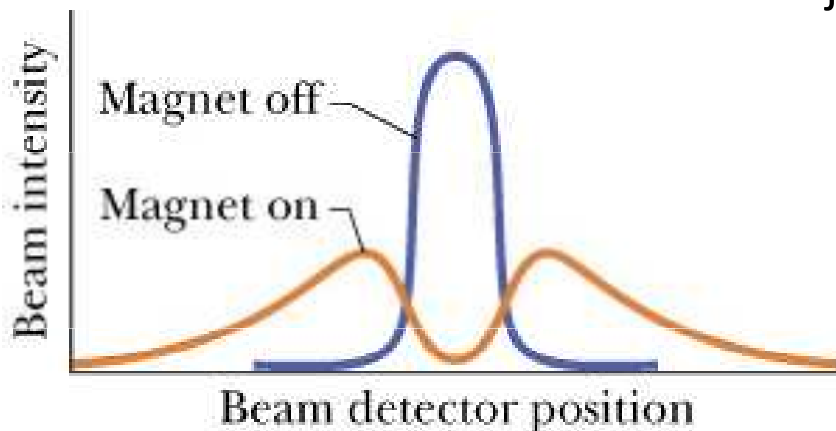
atomy Ag:

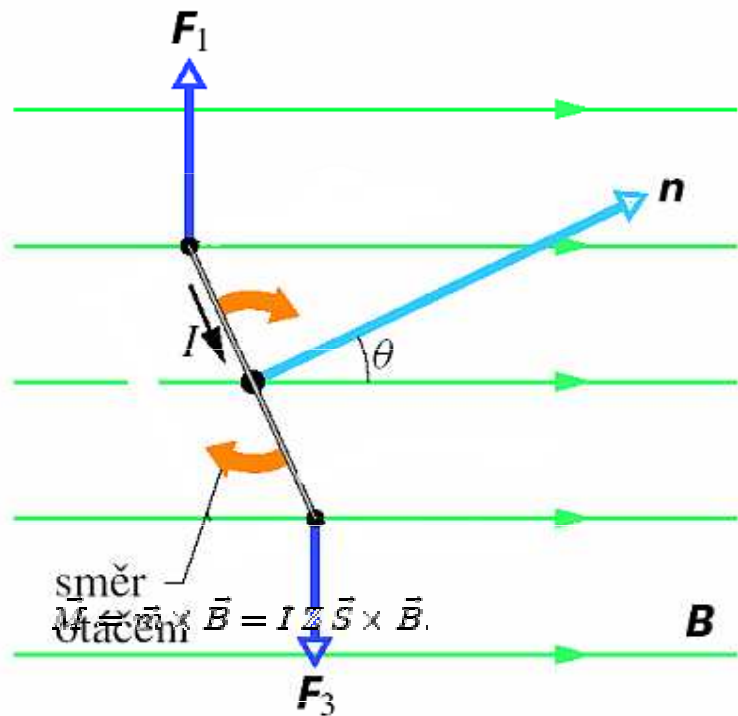
$$l = 0$$

Svazek atomů stříbra ve vakuové trubici prochází mezi póly silného magnetu, experiment sleduje polohu dopadu atomů stříbra na stínítku

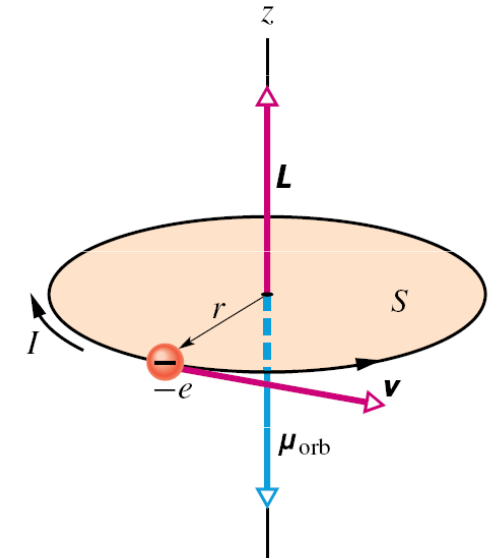

Souvislost orbitálního momentu hybnosti a magnetického momentu

Na smyčku protékanou proudem I působí mag.pole otáčivým momentem M :

$$\vec{M} = \vec{\mu} \times \vec{B}$$

Magnetický dipólový moment μ je vektorová veličina charakterizující smyčku jako „zdroj magnetického pole“.

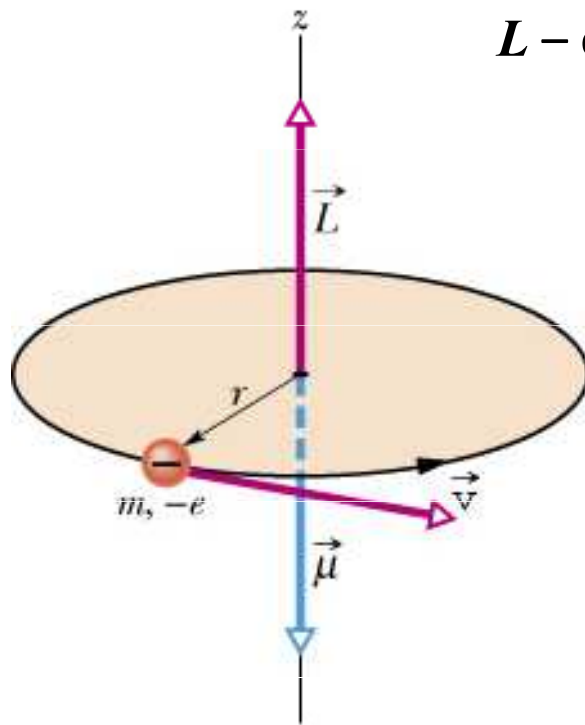
$$\vec{L} = \vec{r} \times \vec{p}$$

Moment hybnosti je vektorová fyzikální veličina, která popisuje mechanicky otáčivý pohyb částice.

Pojem momentu hybnosti je analogický pojmu hybnosti: tak jako je hybnost součinem hmotnosti a rychlosti v případě translačního pohybu, tak je moment hybnosti součinem momentu setrvačnosti a úhlové rychlosti v případě rotačního pohybu.částice

Elektron na klasické orbitě

L – orbitální moment hybnosti (částice vykonává kruhový pohyb)

μ – orbitální magnetický moment

Kruhový pohyb elektronu vytváří proudovou smyčku, kterou teče proud i

$$\mu = iA = i2\pi r^2$$

$$i = \frac{e}{T} = \frac{e}{2\pi r/v}$$

$$\mu = \frac{e}{2\pi r/v} \pi r^2 = \frac{evr}{2}$$

$$\vec{\mu} = -\frac{e}{2m} \vec{L}$$

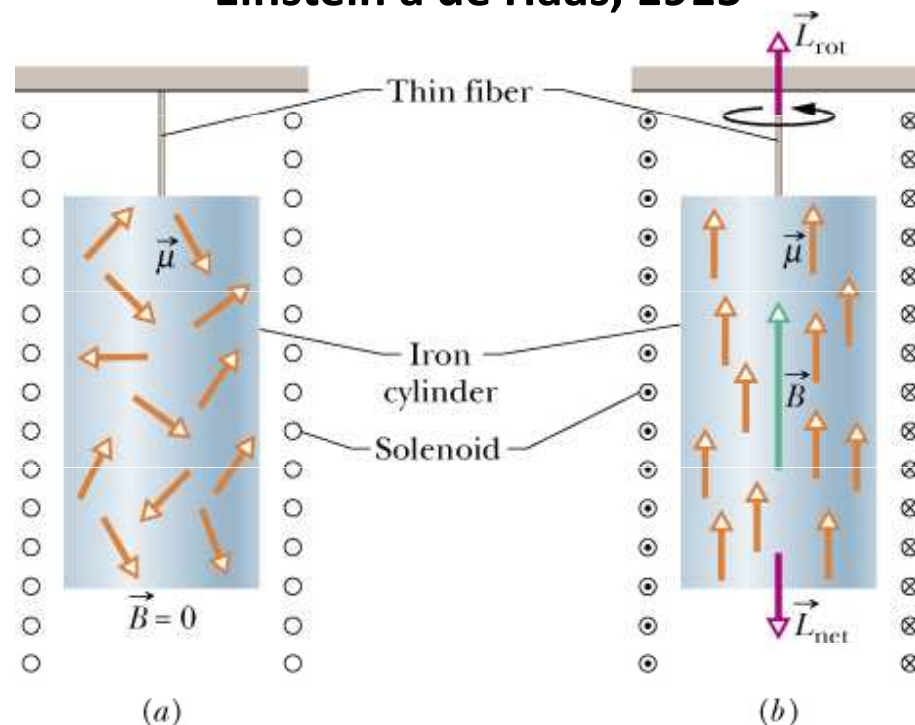
$$\vec{L} = m(\vec{r} \times \vec{v}) \Rightarrow L = mrv \sin 90^\circ = mrv$$

Orbitální magnetický moment elektronu má opačný směr než orbitální moment hybnosti

Experimentální důkaz

Einstein a de Haas, 1915

Železný válec v klidu bez magnetického pole, magnetické momenty atomů orientovány náhodně

Proud v solenoidu vytváří makroskopické magnetické pole $\vec{B}$, magnetické momenty atomů se orientují podle magnetického pole

Při orientaci magnetických momentů dochází i k orientaci orbitálních momentů hybnosti, což vytváří makroskopický moment hybnosti. Jelikož byl válec původně v klidu (nulový moment hybnosti) z důvodu zákona zachování momentu hybnosti se musí válec začít otáčet aby celkový moment hybnosti po zapnutí pole zůstal nulový

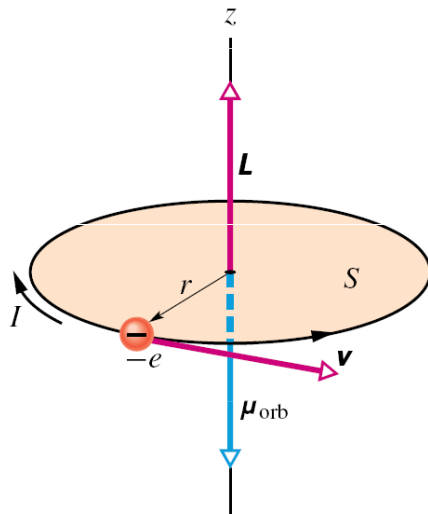
Orbitální moment elektronu kvantově

$$\vec{\mu} = -\frac{e}{2m} \vec{L}$$

Výsledný vztah je identický, nezáleží na tom zda používáme klasickou nebo kvantovou fyziku, ale Kvantová fyzika říká, že **m a L nelze měřit**, měřitelné jsou pouze průměty těchto vektorů do zvolené osy z

Složka L_z orbitálního momentu je kvantována

Velikost orbitálního momentu je rovněž kvantována

$$L = \sqrt{l(l+1)}\hbar \Rightarrow \mu = \frac{e}{2m} \sqrt{l(l+1)}\hbar$$

l – vedlejší (orbitální) kvantové číslo, $l = 0, 1, 2, \dots, (n-1)$

$$L_z = m_l \hbar$$

$$\mu_z = -\frac{e}{2m} L_z = -m_l \mu_B$$

Bohrův magneton $\mu_B = \frac{e\hbar}{2m} = 9.27 \times 10^{-24} \text{ J} \cdot \text{T}^{-1}$

$$\boldsymbol{\mu}_{\text{orb}} = -\frac{e}{2m} \mathbf{L}$$

orbitální magnetický
dipólový moment

orbitální moment
hybnosti

- lze měřit jen složka ve zvoleném směru (např. z)
- je kvantován

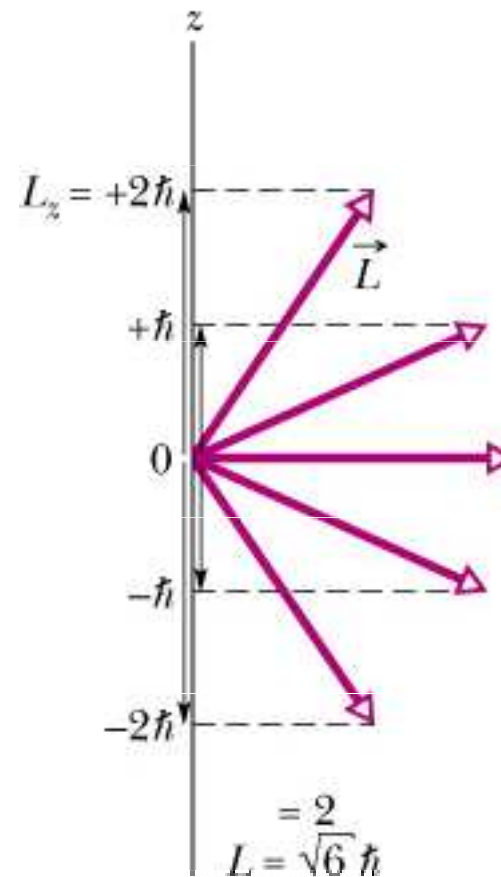
$$L_z = m_l \hbar$$

$$m_l = 0, \pm 1, \pm 2, \dots, \pm l,$$

$$\mu_{\text{orb},z} = -m_l \frac{e\hbar}{2m} = -m_l \mu_B$$

$$\mu_B = 9,27 \cdot 10^{-24} \text{ J} \cdot \text{T}^{-1}$$

Bohrův magneton

Průměty L_z pro elektron s
vedleším kvantovým číslem $l = 2$

$$E_p = -\boldsymbol{\mu}_{\text{orb}} \cdot \mathbf{B}_{\text{ext}} = -\mu_{\text{orb},z} B_{\text{ext}}$$

Spin

Spin je vlastností každé částice

Elektron má kromě orbitálních momentů ještě vlastní moment hybnosti – spin ($\mathcal{S}$) a s ním spojený spinový magnetický moment (μ_s)

orbitální

$$\vec{\mu} = -\frac{e}{2m} \vec{L}$$

$$\vec{\mu}_s = -\frac{e}{m} \vec{S}$$

spinový

Velikost spinu S s – spinové kvantové číslo – jen jedna hodnota, pro e je $1/2$

$$S = \sqrt{s(s+1)}\hbar \quad \Rightarrow \quad \mu_s = \frac{e}{m} \sqrt{s(s+1)}\hbar$$

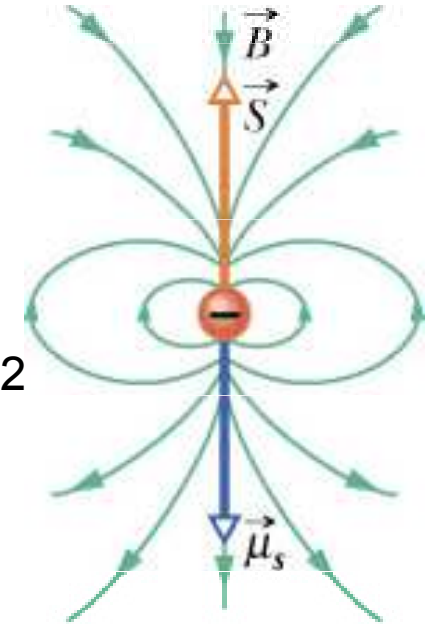
podobně pro spinový magnetický moment:

Spin $\mathcal{S}$ není měřitelná veličina, lze měřit pouze složku do zvoleného směru, tato složka je také kvantována

$$S_z = m_s \hbar \quad m_s = \pm \frac{1}{2}$$

$$\mu_{s,z} = -\frac{e}{m} S_z = \pm \frac{e\hbar}{2m}$$

$$\mu_{s,z} = -2m_s \mu_B$$

Částice s poločíselným spinem (e , p , neutron, $s = 1/2$), **fermiony**

Částice s celočíselným spinem (foton, alfa $s = 1$), **bosony**

$$\boldsymbol{\mu}_s = -\frac{e}{m}\mathbf{S},$$

- lze měřit jen složka ve zvoleném směru (např. z)
- je kvantován

spinový magnetický
dipólový moment

spin (spinový moment
hybnosti)

$$\mu_{orb,z} = -m_l \mu_B, \quad \mu_B = \frac{e\hbar}{2m} = 9,274 \cdot 10^{-24} \text{ J / T}$$

Bohrův magneton

$$\mu_{s,z} = -2m_s \mu_B$$

$$S_z = m_s \hbar \quad \text{pro } m_s = \pm \frac{1}{2}$$

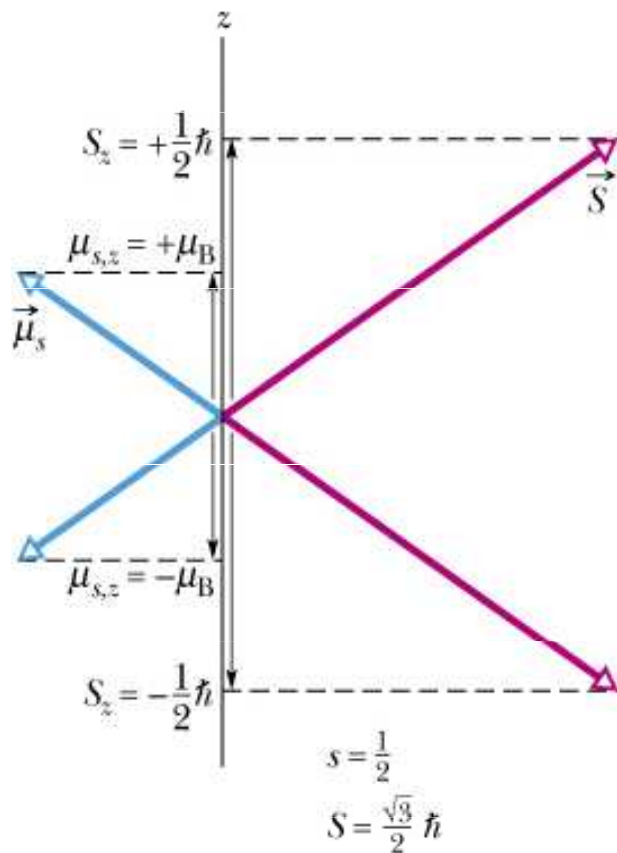
jen dvě hodnoty

$$\mu_{s,z} = -\frac{e}{m} S_z = \pm \frac{e\hbar}{2m} = \pm \mu_B$$

$$E_p = -\boldsymbol{\mu}_s \cdot \mathbf{B}_{ext} = -\mu_{s,z} B,$$

Spinový a orbitální moment

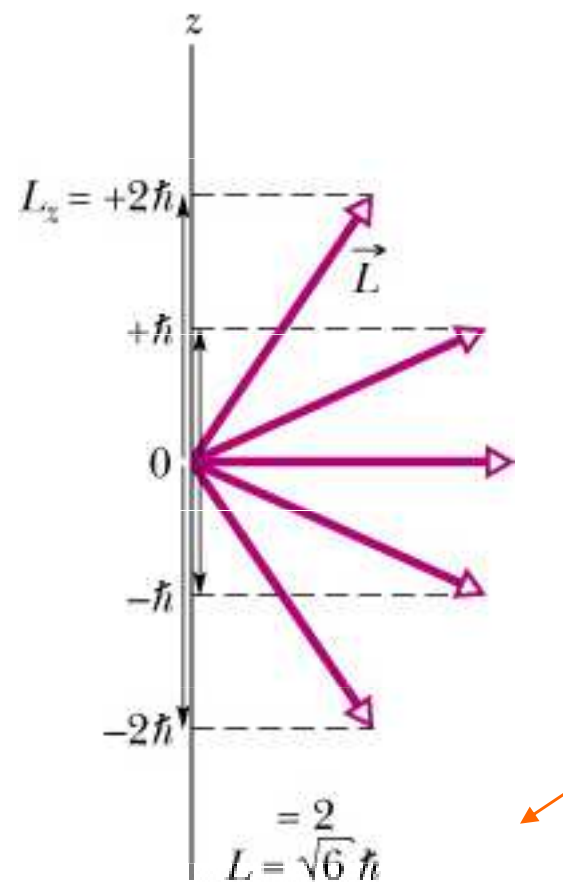
$$\vec{\mu}_s = -\frac{e}{m} \vec{S}$$

$$S_z = m_s \hbar \quad m_s = \pm \frac{1}{2}$$

$$\mu_{s,z} = -2m_s \mu_B$$

$$\vec{\mu} = -\frac{e}{2m} \vec{L}$$

$$L_z = m_l \hbar \quad m_l = -l, \dots, l$$

$$\mu_z = -m_l \mu_B$$

Energie elektronu v atomovém obalu

Základním vztahem pro energii je energie elektronu v poli jádra:

$$E_n = -\frac{\mu Z^2 e^4}{8 \varepsilon_0^2 h^2} \frac{1}{n^2} \quad n = 1, 2, 3, \dots$$

I když je v obalu jediný elektron, není uvedená energie jediným příspěvkem k celkové energii. Pokud má elektron nenulové vedlejší kvantové číslo, má i nenulový orbitální magnetický moment. Protože má zároveň i spinový magnetický moment, vzniká interakcí těchto momentů (které mohou být různě velké a různě orientované, přídavná energie, která může nabývat $2l + 1$ různých hodnot - spin-orbitální interakce – vysvětlení jemné struktury spektrálních čar. Z toho vyplývá, že energie elektronu závisí i na vedlejším, magnetickém a spinovém kvantovém čísle:

$$E = E_n + \Delta E_{ls}$$

V obalu je více elektronů: k předchozí energii přispívají další přídavné energie, které vznikají interakcí elektronů mezi sebou:

- Coulombovská interakce elektronů mezi sebou

- interakce orbitálních magnetických momentů $I_i \leftrightarrow I_j$

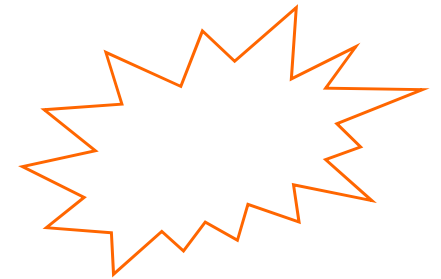
- interakce orbitálních a spinových magnetických momentů $I_i \leftrightarrow S_j$

- výměnné interakce

- interakce $I_i \leftrightarrow S_i$

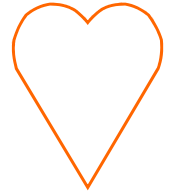
- interakce $S_i \leftrightarrow S_j$

- interakce orbitálních a spinových magnetických momentů elektronů s magnetickým momentem jádra

Kvantově-mechanický popis atomového obalu

Vlastnosti elektronu v atomovém obalu

stav elektronu je jednoznačně určen 4 kvantovými čísly:

n – hlavní kvantové číslo – určuje energii elektronu v poli jádra:

$$E_n = -\frac{\mu Z^2 e^4}{8 \varepsilon_0^2 h^2} \frac{1}{n^2} \quad n = 1, 2, 3, \dots$$

l – vedlejší kvantové číslo – velikost orbitálního momentu hybnosti:

$$L = \sqrt{l \cdot (l + 1)} \cdot \hbar \quad l = 0, 1, 2, 3, \dots, n - 1$$

m – magnetické kvantové číslo – složka orbitálního momentu hybnosti:

$$L_z = m \cdot \hbar \quad m = -l, -l + 1, \dots, -1, 0, 1, \dots, l - 1, l$$

m_s – spinové kvantové číslo – složka vlastního momentu hybnosti:

$$S_z = m_s \cdot \hbar \quad m_s = -\frac{1}{2}, \frac{1}{2}$$

Spin – souhrnné označení vlastností mikročástic, které souvisejí s existencí vlastního momentu hybnosti. U klasických objektů vzniká vlastní moment hybnosti rotací kolem osy procházející těžištěm. U mikročástic je tato vlastnost postulována (spory s teorií relativity).

Proč není kvantována velikost spinového momentu hybnosti?

U každého momentu hybnosti může složka nabývat $2s + 1$ hodnot, kde s je kvantové číslo určující velikost momentu hybnosti. Protože v případě spinového momentu hybnosti je $2s + 1 = 2$, platí:

$$\mathbf{s} = \frac{\mathbf{1}}{\mathbf{2}} \Rightarrow \mathbf{S} = \sqrt{\mathbf{s} \cdot (\mathbf{s} + \mathbf{1})} \cdot \hbar = \frac{\sqrt{\mathbf{3}}}{\mathbf{2}} \cdot \hbar$$

Podle velikosti n se elektrony dělí do slupek: K, L, M, N, ...

Podle velikosti l se elektrony dělí do orbitů (drah): s, p, d, f, ...

Nejznámější projevy spinu: dublety ve spektru (Na 589,0 nm + 589,6 nm), Sternův-Gerlachův pokus

Kvantová čísla a veličiny

http://cs.wikipedia.org/wiki/Elektronov%C3%A1_konfigurace

Elektron v atomu

kvantové číslo	symbol	možné hodnoty	veličina, význam
hlavní	n	1, 2, 3,...	Vzdálenost od jádra, r
vedlejší (orbitální)	l	0, 1, 2, ... , $(n-1)$	Velikost orbitálního momentu hybnosti, L
magnetické orbitální	m_l	0, ± 1 , ± 2 , ..., $\pm l$	Průmět orbitálního momentu hybnosti do osy z , L_z
spinové	s	1/2	Velikost spinového momentu hybnosti, S
magnetické spinové	m_s	$\pm 1/2$	Průmět spinového momentu hybnosti do osy z , S_z

Pauliho vylučovací princip (Wolfgang Pauli, 1925)

Dva elektrony vázané v atomu nemohou mít stejná kvantová čísla

Žádné dva fermiony nemohou být ve stejném kvantovém stavu

Pauliův vylučovací princip pro elektrony v atomovém obalu:

V elektronovém obalu atomu nemohou existovat dva elektrony, které by měly všechna 4 kvantová čísla stejná.

slupka	n	l	m	m_s
K	1	0	0	$\frac{1}{2}$
K	1	0	0	$-\frac{1}{2}$
L	2	0	0	$\frac{1}{2}$
L	2	0	0	$-\frac{1}{2}$
L	2	1	-1	$\frac{1}{2}$
L	2	1	-1	$-\frac{1}{2}$
L	2	1	0	$\frac{1}{2}$
L	2	1	0	$-\frac{1}{2}$
L	2	1	1	$\frac{1}{2}$
L	2	1	1	$-\frac{1}{2}$

Výpočet maximálního počtu elektronů v n -té slupce:

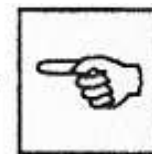
$$\sum_{l=0}^{n-1} 2 \cdot (2l + 1) = 2 \cdot \frac{n}{2} \{ [2(n-1) + 1] + 1 \} = 2n^2$$

počet možných m_s
počet možných m

počet možných l

Pravidla výstavby atomového obalu

Princip minima energie:

Libovolný systém (v daném případě atom) nepodléhající vnějšímu působení přechází samovolnými procesy do stavu s nejnižší možnou energií.

Pauliho vylučovací princip:

Dva fermiony (v případě atomu dva elektrony) se nemohou nacházet ve stejném stavu, jejich stavy se musí lišit alespoň v jednom kvantovém čísle.

Hundovo pravidlo maximální multiplicity:

Součet magnetických spinových čísel m_s všech elektronů v podslupce, resp. tzv. multiplicita $2 \sum_{\text{podslupka}} m_s + 1$, musí být maximální.

Madelungovo pravidlo $n + l$:

Ze dvou elektronů má větší energii elektron v podslupce s větším součtem $n + l$, pokud je tento součet stejný, má větší energii elektron v podslupce s vyšší hodnotou čísla n .

Hundova pravidla: pořadí zaplňování stavů se řídí součtem $n + l$, jsou-li 2 kombinace rovny, přednost má kombinace s menším n ; pokud je to možné, zaujímají elektrony stavy se stejným m_s

1s	1
2s	2
2p 3s	3
3p 4s	4
3d 4p 5s	5
4d 5p 6s	6
4f 5d 6p 7s	7
5f 6d 7p 8s	8

1s	2
2s, 2p	$2 + 6 = 8$
3s, 3p	$2 + 6 = 8$
4s, 3d, 4p	$2 + 10 + 6 = 18$
5s, 4d, 5p	$2 + 10 + 6 = 18$
6s, 4f, 5d, 6p	$2 + 14 + 10 + 6 = 32$
7s, 5f, 6d, 7p	$2 + 14 + 10 + 6 = 32$

Atomic number
Symbol
Atomic weight

Metal
Semimetal
Nonmetal

1	2											13	14	15	16	17	18																																																																																					
1	H	2	He											5	6	7	8	9	10																																																																																			
2	Li	Be											B	C	N	O	F	Ne																																																																																				
3	Na	Mg											Al	Si	P	S	Cl	Ar																																																																																				
4	K	Ca	Sc	Ti	V	Cr	Mn	Fe	Co	Ni	Cu	Zn	Ga	Ge	As	Se	Br	Kr																																																																																				
5	Rb	Sr	Y	Zr	Nb	Mo	Tc	Ru	Rh	Pd	Ag	Cd	In	Sn	Sb	Te	I	Xe																																																																																				
6	Cs	Ba	Lu	Hf	Ta	W	Re	Os	Ir	Pt	Au	Hg	Tl	Pb	Bi	Po	At	Rn																																																																																				
7	Fr	Ra	Lr	Rf	Db	Sg	Bh	Hs	Mt	Uun	Uuu	Uub	Uut	Uuq	Uup	Uuh	Uus	Uuo																																																																																				
6	<table border="1"> <tr> <td>57</td> <td>58</td> <td>59</td> <td>60</td> <td>61</td> <td>62</td> <td>63</td> <td>64</td> <td>65</td> <td>66</td> <td>67</td> <td>68</td> <td>69</td> <td>70</td> </tr> <tr> <td>La</td> <td>Ce</td> <td>Pr</td> <td>Nd</td> <td>Pm</td> <td>Sm</td> <td>Eu</td> <td>Gd</td> <td>Tb</td> <td>Dy</td> <td>Ho</td> <td>Er</td> <td>Tm</td> <td>Yb</td> </tr> <tr> <td>138.9</td> <td>140.1</td> <td>140.9</td> <td>144.2</td> <td>146.9</td> <td>150.4</td> <td>152.0</td> <td>157.3</td> <td>158.9</td> <td>162.5</td> <td>164.9</td> <td>167.3</td> <td>168.9</td> <td>173.0</td> </tr> <tr> <td>89</td> <td>90</td> <td>91</td> <td>92</td> <td>93</td> <td>94</td> <td>95</td> <td>96</td> <td>97</td> <td>98</td> <td>99</td> <td>100</td> <td>101</td> <td>102</td> </tr> <tr> <td>Ac</td> <td>Th</td> <td>Pa</td> <td>U</td> <td>Np</td> <td>Pu</td> <td>Am</td> <td>Cm</td> <td>Bk</td> <td>Cf</td> <td>Es</td> <td>Fm</td> <td>Md</td> <td>No</td> </tr> <tr> <td>227.0</td> <td>232.0</td> <td>231.0</td> <td>238.0</td> <td>237.0</td> <td>244.1</td> <td>243.1</td> <td>247.1</td> <td>247.1</td> <td>251.1</td> <td>252.0</td> <td>257.1</td> <td>258.1</td> <td>259.1</td> </tr> </table>																		57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	La	Ce	Pr	Nd	Pm	Sm	Eu	Gd	Tb	Dy	Ho	Er	Tm	Yb	138.9	140.1	140.9	144.2	146.9	150.4	152.0	157.3	158.9	162.5	164.9	167.3	168.9	173.0	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	Ac	Th	Pa	U	Np	Pu	Am	Cm	Bk	Cf	Es	Fm	Md	No	227.0	232.0	231.0	238.0	237.0	244.1	243.1	247.1	247.1	251.1	252.0	257.1	258.1	259.1
57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70																																																																																									
La	Ce	Pr	Nd	Pm	Sm	Eu	Gd	Tb	Dy	Ho	Er	Tm	Yb																																																																																									
138.9	140.1	140.9	144.2	146.9	150.4	152.0	157.3	158.9	162.5	164.9	167.3	168.9	173.0																																																																																									
89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102																																																																																									
Ac	Th	Pa	U	Np	Pu	Am	Cm	Bk	Cf	Es	Fm	Md	No																																																																																									
227.0	232.0	231.0	238.0	237.0	244.1	243.1	247.1	247.1	251.1	252.0	257.1	258.1	259.1																																																																																									

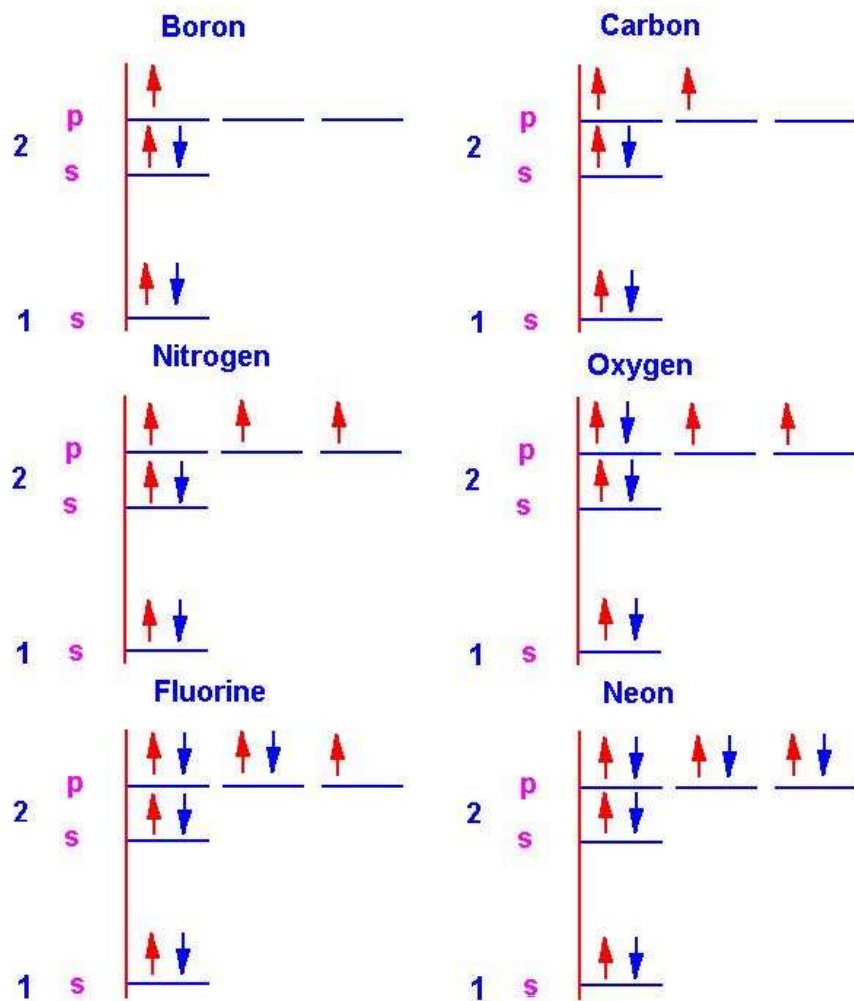
(c)1999 Kramer Paul

valenční sféra, valenční elektrony:
chemické vlastnosti
elektronový oktet sp: netečné plyny
alkalické kovy
halogeny
lanthanoidy $_{57}\text{La} \rightarrow _{71}\text{Lu}$
aktinoidy $_{89}\text{Ac} \rightarrow _{103}\text{Lw}$

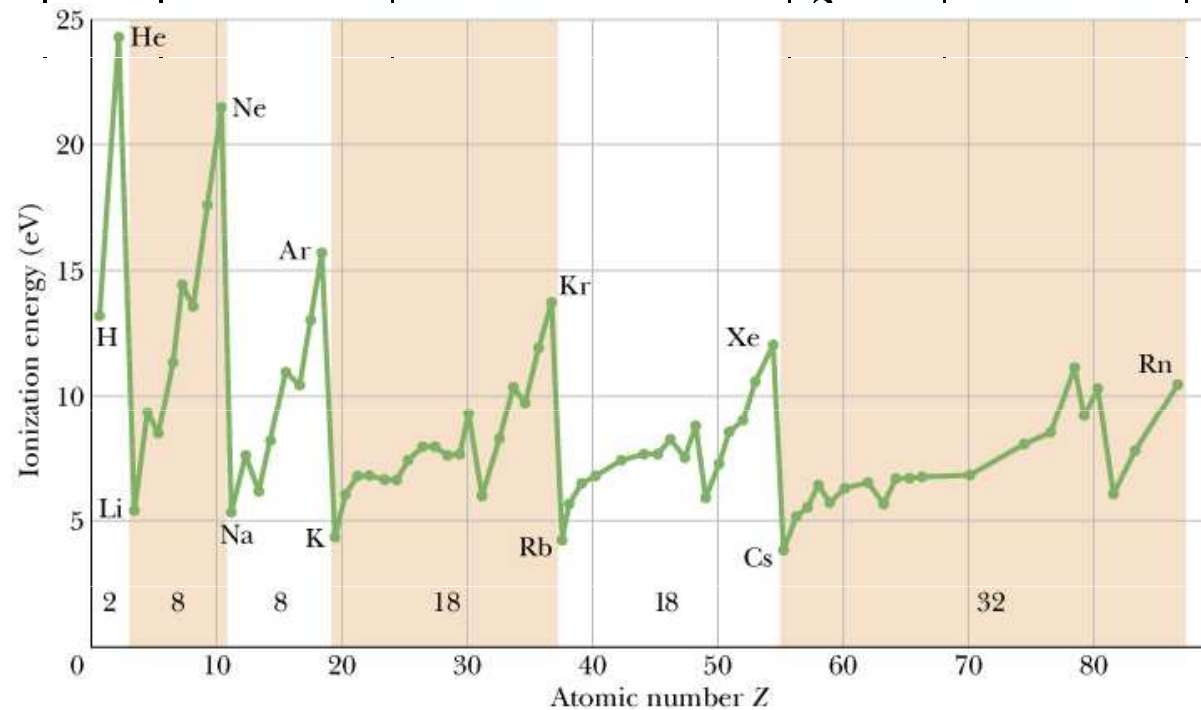

Periodická tabulka prvků

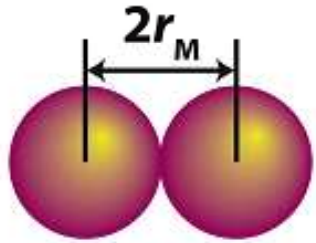
Zaplňování energetických hladin elektrony

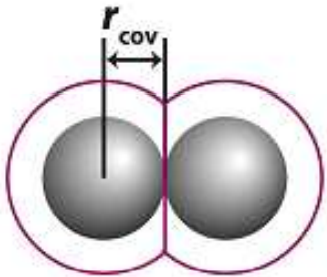
n	l	m_l	m_s	počet el.
1	0	0	$\uparrow/\downarrow$	2
2	0, 1	-1, 0, 1	$\uparrow/\downarrow$	8
3	0, 1, 2	-2, -1, 0, 1, 2	$\uparrow/\downarrow$	18

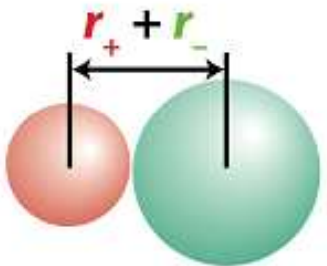
Atomic Radius

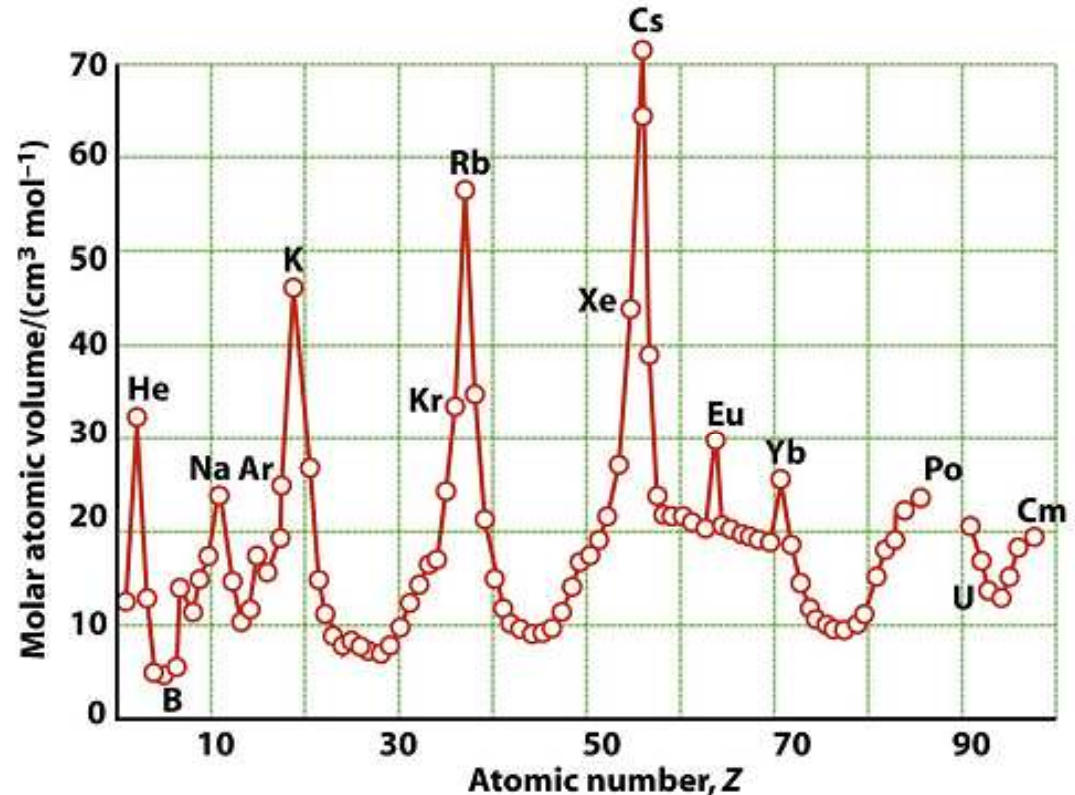
The **METALLIC RADIUS** is half of the experimentally determined distance between the nuclei of nearest neighbors in the solid

The **COVALENT RADIUS** of a non-metallic element is half of the experimentally determined distance between the nuclei of nearest neighbors in the solid

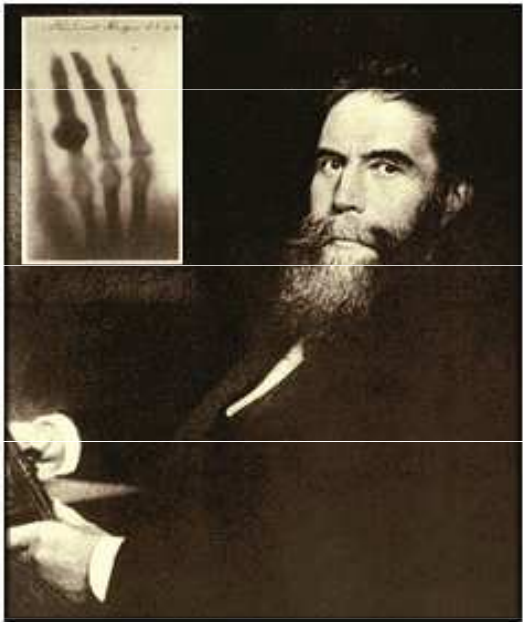

The **IONIC RADIUS** is the distance between the nuclei of cations and anions.
 Ionic radius of O^{2-} is 140 pm.
 What is the ionic radius of Mg^{2+} ?
 Measure the $Mg-O$ distance in MgO .

Rentgenová spektra

1895 – Roentgen: elektromagnetické záření s kratšími vlnovými délkami než ultrafialové: 10 až 0,01 nm

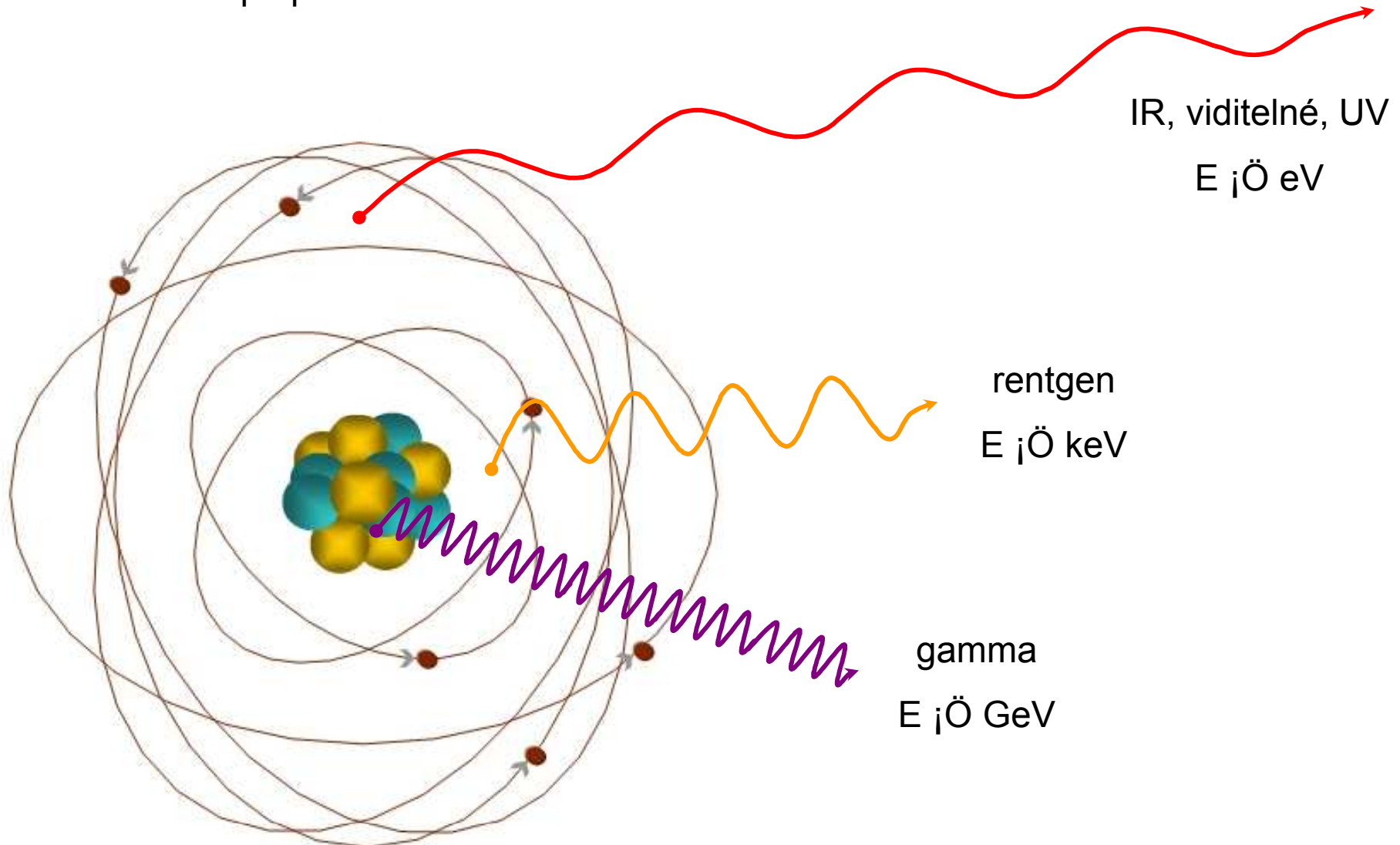
Wilhelm Conrad Röntgen (1845-1923)

ruka poraněná brokovnicí

Elektromagnetické vyzařování atomu

Jaké druhy elektromagnetického záření pohlcují/vyzařují částice v atomu při přechodu mezi hladinami?

uspořádání podle Coolidge

anoda

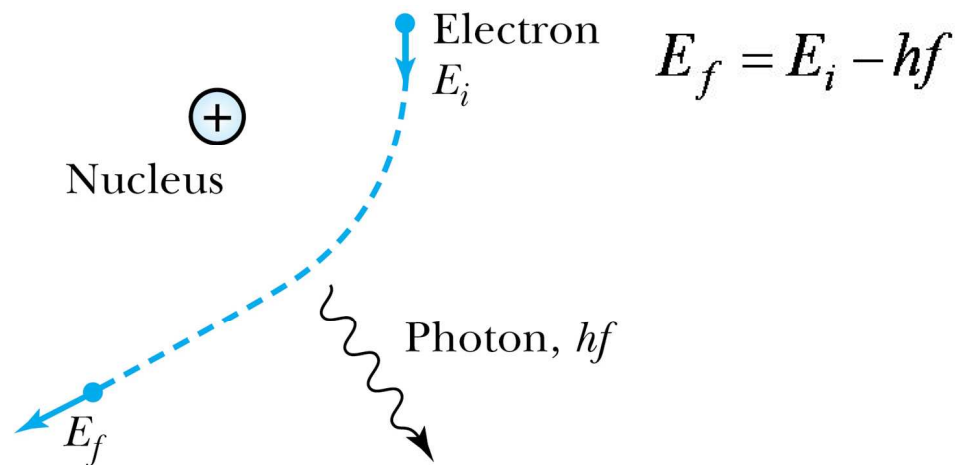
katoda

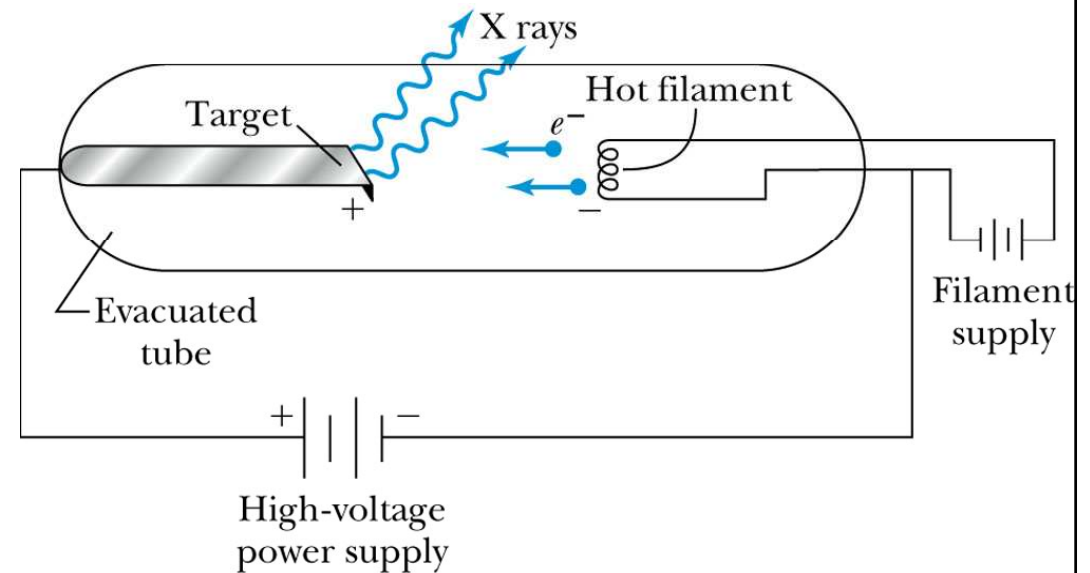
X-Ray RTG

Elektron přicházející k povrchu vyzařuje fotony a ztrácí kinetickou energii. Tento zbržděný elektron může svou energii vyzařit jako X-ray foton.

Při dopadu elektronu na kov dochází obvykle ke ztrátě jeho kinetické energie postupně, tzn. několika srážkami s částicemi, a postupně uvolňuje svoji energii ve formě tepelného záření. Některé elektrony všechnu svoji energii ztratí při jednom nárazu. V takovém případě se všechna kinetická energie elektronu přemění ve foton. Tímto způsobem je možné získat fotony rentgenového záření.

© 2006 Brooks/Cole - Thomson

© 2006 Brooks/Cole - Thomson

X-ray neboli Rentgenovo záření je elmg záření s vln.délkou 10-0.01 nm, frekvence 30 PHz - 30 EHz.

Inverzní fotoelektrický jev

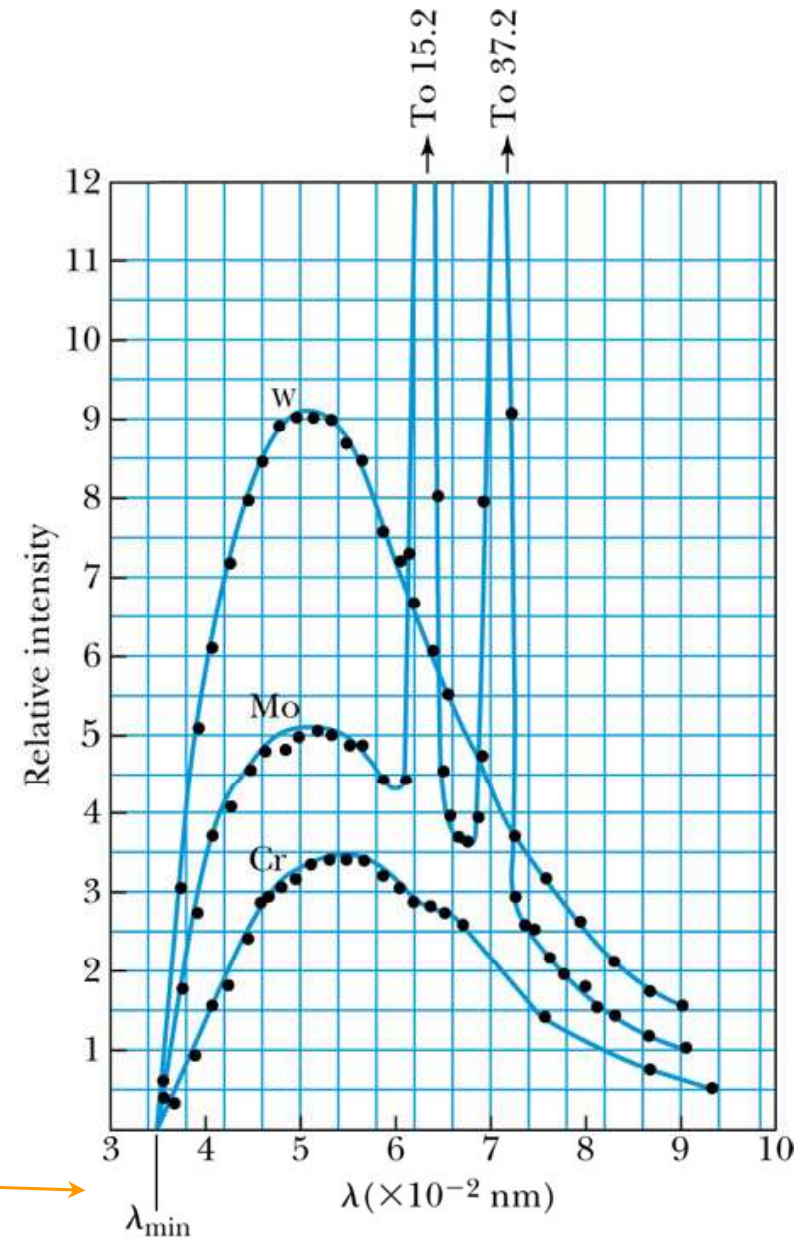
ZZE vyžaduje, aby kinetická energie elektronu byla rovná maximální energii vytvořeného fotonu. Obvykle lze zanedbat výstupní práci, která v těchto případech bývá malá oproti potentialní energii elektronu.

To vede k tzv. **Duane-Hunt limitě**, která byla objevena nejprve experimentálně.

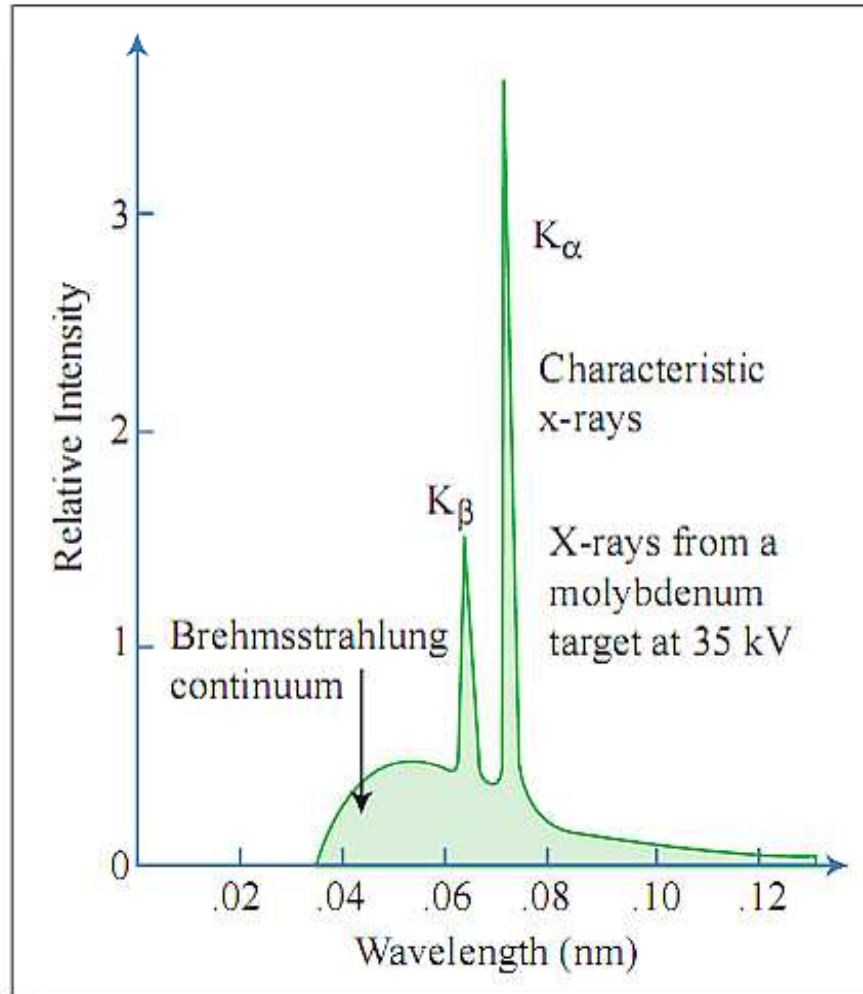
Minimální vlnová délka fotonu závisí pouze urychlovacím napětí a je stejná pro všechny terče.

$$eV_0 = hf_{\max} = \frac{hc}{\lambda_{\min}}$$

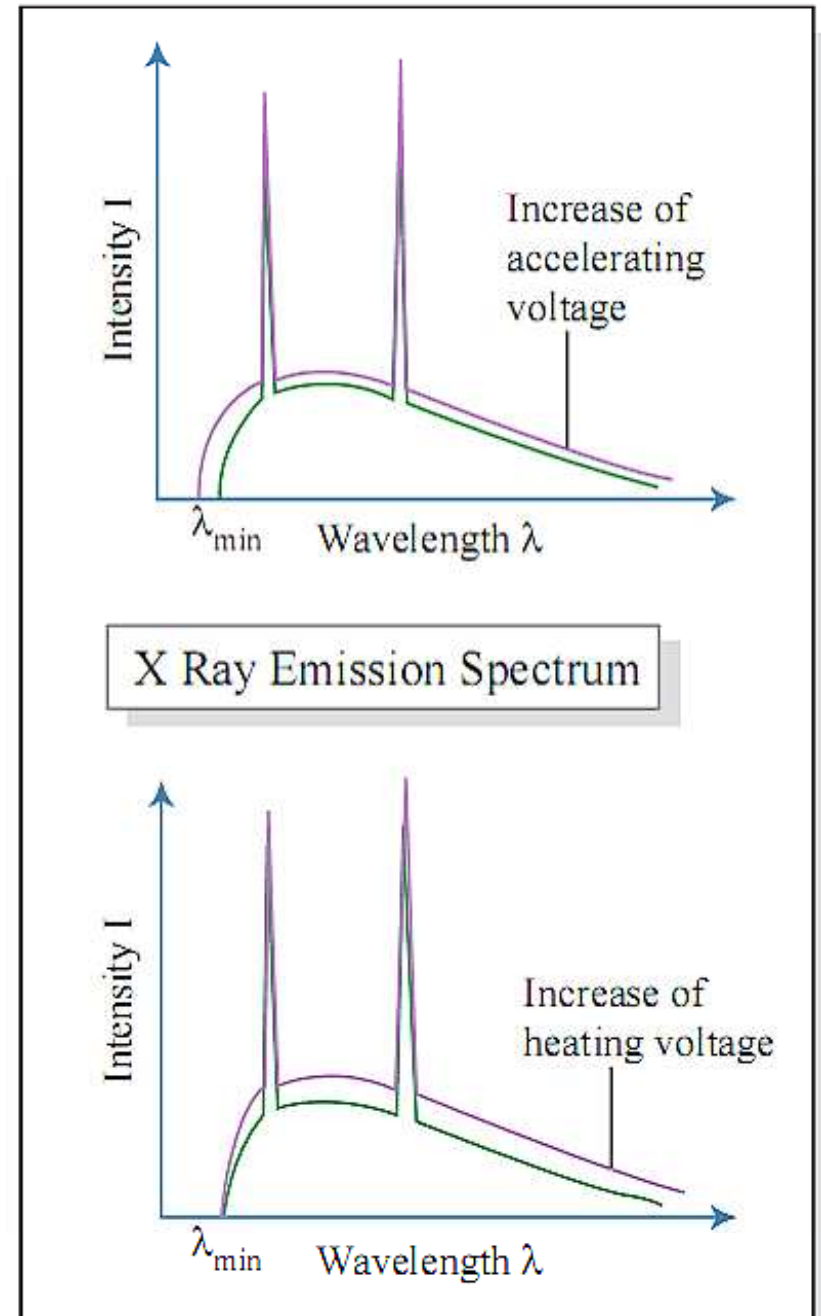
$$\lambda_{\min} = \frac{hc}{eV_0} = \frac{1.240 \times 10^{-6} \text{ V} \cdot \text{m}}{V_0}$$

© 2006 Brooks/Cole - Thomson

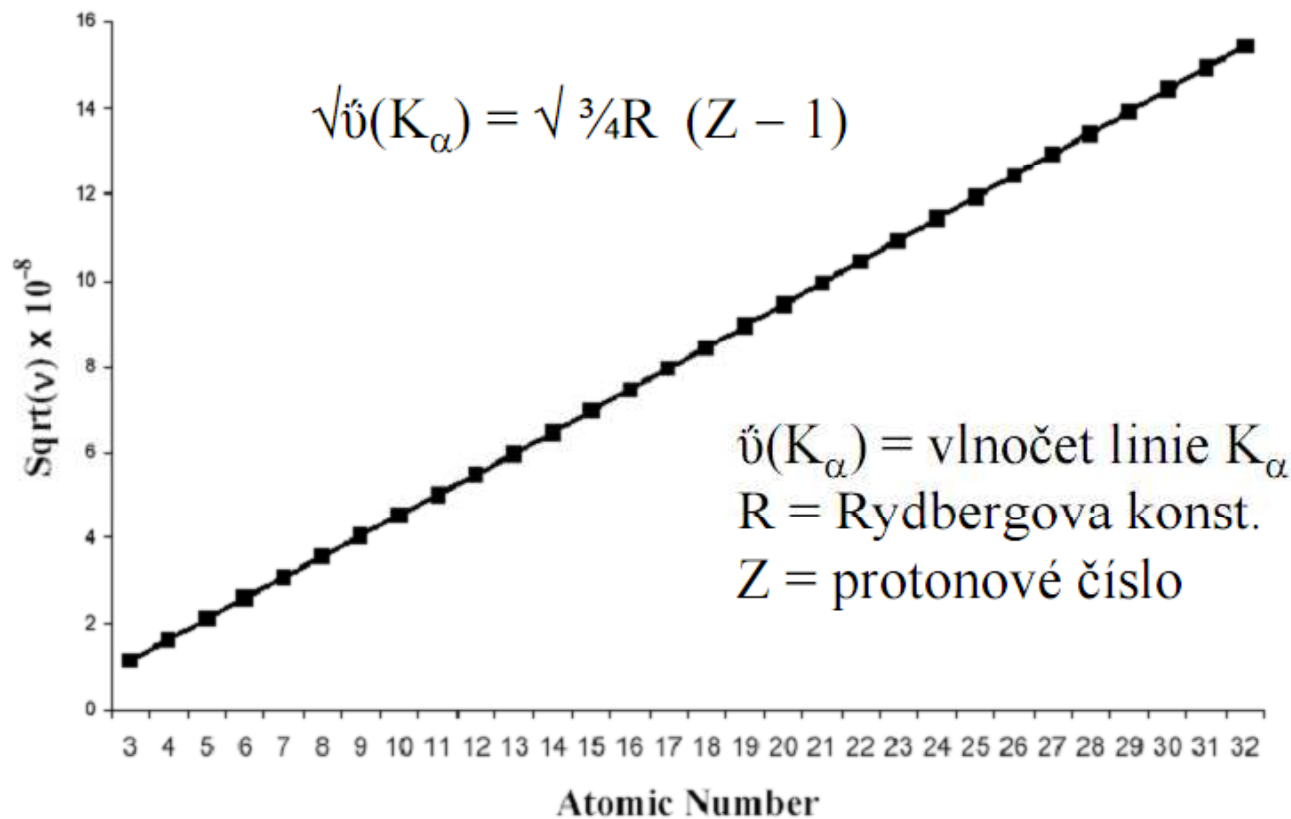

$$m_{12} = R(Z - s)^2 \left(\frac{1}{r_{2a}^2} - \frac{1}{r_{1a}^2} \right)$$

Moseleyho zákon

X-Ray Frequencies vs. Atomic Number

Henry Moseley
(1887-1915)

Zabit ostřelovačem

Atomové číslo prvku je rovno počtu protonů v jádře.

Důkaz, že číslo Z není jen pořadovým číslem, ale že má i fyzikální smysl, při studiu charakterist. záření rtg lamp, jejichž antikatody byly z různých prvků, našel vztah mezi pořadovým číslem prvku Z a vlnovou délkou tohoto záření

Moseleyho zákon

1913

Správné pořadí prvků v periodickém systému

Co 58.933

Ni 58.71

Předpověděl prvky:

$Z = 43, 61, 75$

Vlastnosti prvku závisí na protonovém čísle a ne na atomové hmotnosti

a) brzdné záření: spojité spektrum, nezávisí na materiálu antikatody

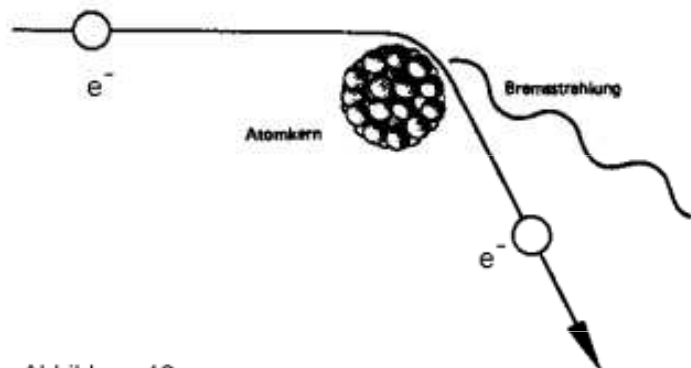
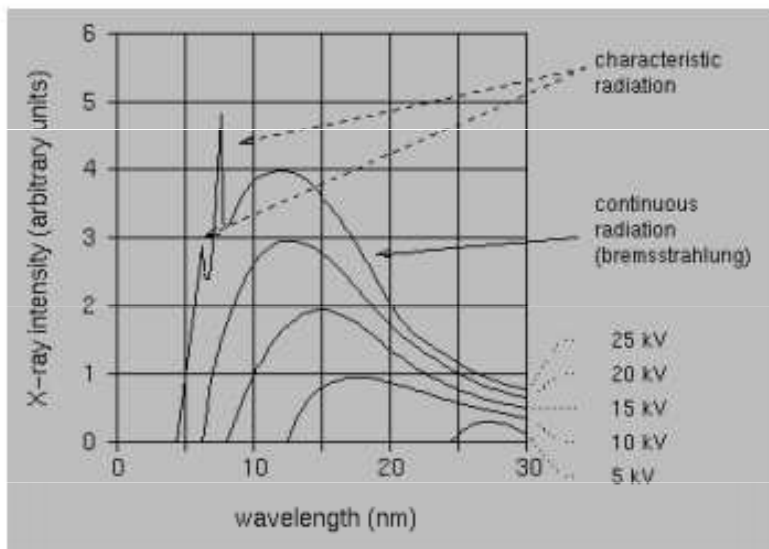

Abbildung 13:

Zur Bremsstrahlung

In der Nähe eines positiv geladenen Atomkerns wird ein Elektron abgebremst. Dabei verliert es Energie, die es in Form von Bremsstrahlung abgibt.

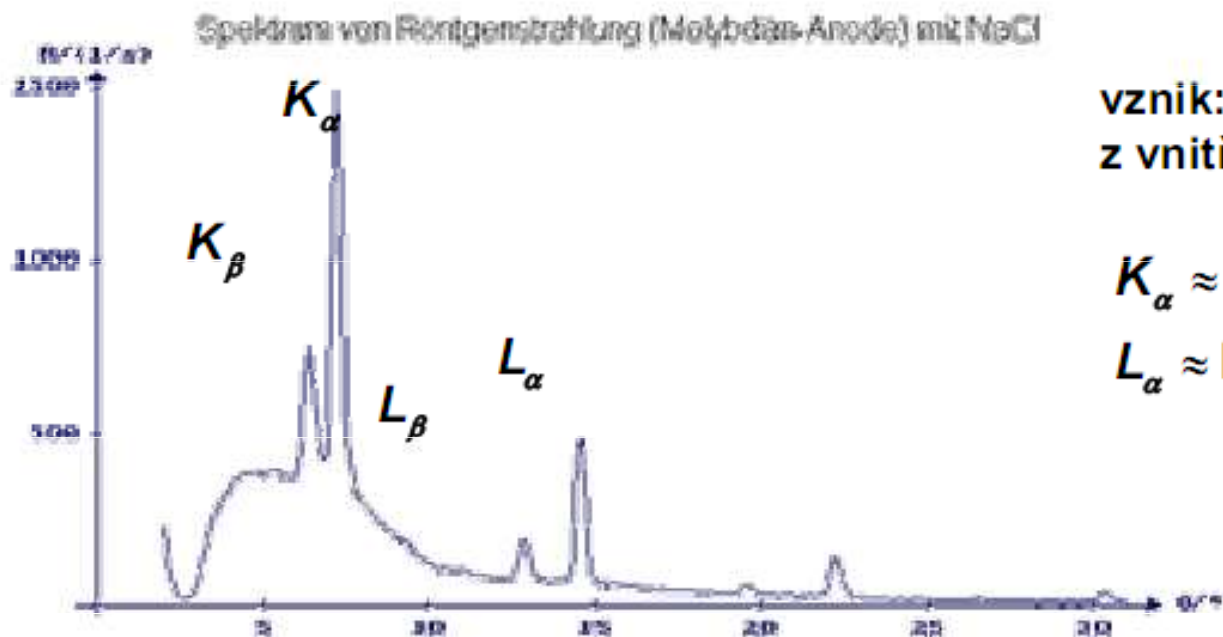
$$eU = h\nu \Rightarrow \lambda_{\min} = \frac{hc}{eU}$$

krátkovlnná hranice

$$U = 25 \text{ kV} \Rightarrow \lambda_{\min} = \mathbf{0,05 \text{ nm}}$$

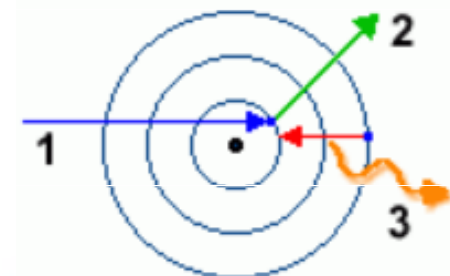
b) charakteristické záření: čárové spektrum, závisí na materiálu antikatody

vznik: excitace elektronu v atomu
z vnitřních vrstev: série

$$K_{\alpha} \approx L \rightarrow K \quad K_{\beta} \approx M \rightarrow K$$

$$L_{\alpha} \approx M \rightarrow L \quad L_{\beta} \approx N \rightarrow L$$

frekvence čar charakteristického Roentgenova spektra popsal Moseley:

$$\sqrt{\nu} = C \cdot (Z - \rho)$$

konstanta čáry

vyjadřuje odstínění slupky,
ze které elektron přechází
od jádra

vztah je ve shodě se
vztahem Balmerovým:

$$\sigma = \frac{\nu}{c} = \Delta \frac{(Z - \rho_i)^2}{n_i^2}$$

Shrnutí:

Z anody vystupuje obecně rentgenové záření dvojího druhu - brzdné a charakteristické.

Brzdné záření – rychlé elektrony se dopadem na anodu náhle zbrzdí a jejich kinetická energie se přemění na energii fotonů elmg. záření.

Toto záření obsahuje fotony všech vlnových délek, počínaje tzv. mezní vlnovou délkou L_m . Spektrum brzdného záření je **spojité**.

Charakteristické záření - elektron dopadající na anodu může vyrazit některý elektron z nejnižších hladin **K** nebo **L** atomu materiálu anody.

Toto náhle neobsazené místo je okamžitě obsazeno jiným elektronem z vnějších hladin za vyzáření fotonu rentgenového záření s energií rovnou energetickému rozdílu mezi elektronovými hladinami.

Charakteristické záření má proto **čárové spektrum**, které je závislé na materiálu anody.

Molekuly – stavba a spektrum

Molekulová spektra

K dosavadní energii jednoatomové molekuly – E_C – energie elektronové konfigurace, která je mnohem složitější vlivem interakcí mezi elektrony jednotlivých atomů, se přičítají další 2 energie:

E_r – energie rotace molekuly kolem osy procházející těžištěm,

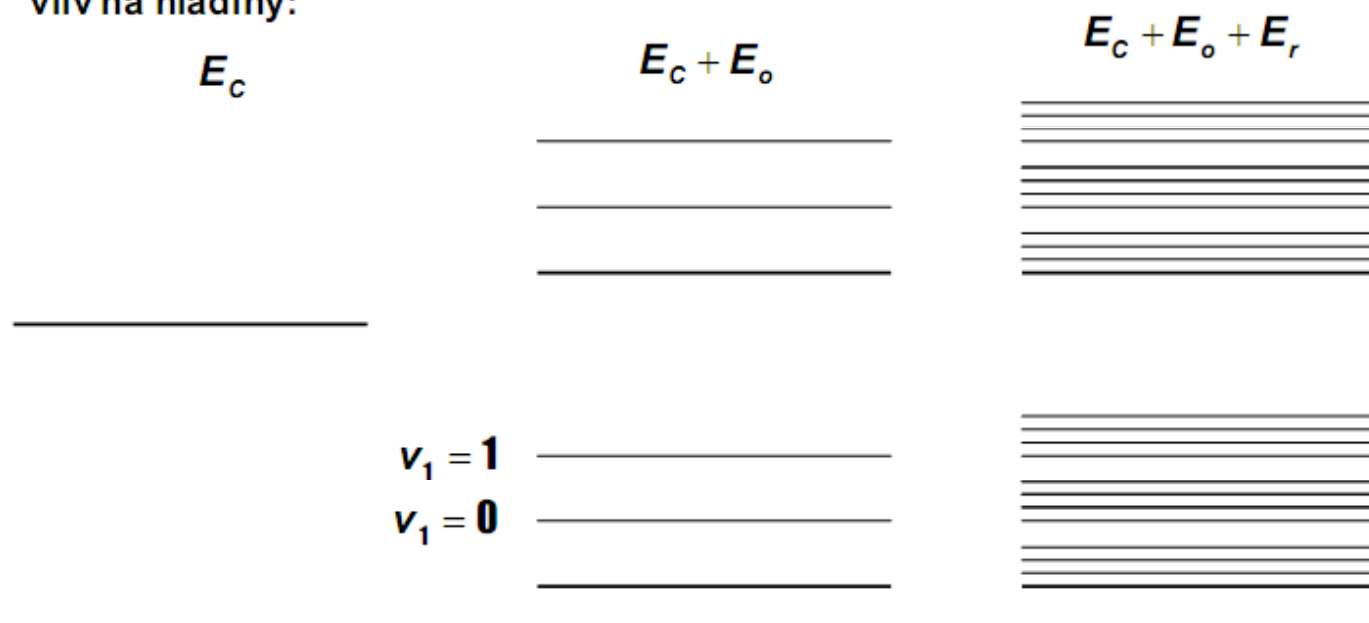
E_o – energie kmitání (oscilace)

z výpočtů: $\Delta E_C \gg \Delta E_o \gg \Delta E_r$

další komplikace: I (moment setrvačnosti) je závislý na kmitání,

v není celočíselné, protože vazebné síly nejsou přesně elastické

vliv na hladiny:

z jedné čáry vzniká molekulární pás čar